

Розвиток соціальної сфери Донбасу в 70-80-ті роки ХХ ст.

А.О. Саржан

Наростання кризових явищ в 70—80-і роки в економіці з особливою силою виявилися в соціальній сфері. Цьому сприяв і залишковий принцип виділення коштів на соціальні потреби. Протягом тривалого історичного періоду Радянська держава пріоритет в своєму розвитку віддавала зміцненню економічного і оборонного потенціалу. В умовах, коли постійно висувалися і вирішувалися «надзавдання», у багатьох політиків, господарських керівників сформувався своєрідний технократичний спосіб мислення, головна, а часом виняткова увага приділялася виробничим задачам, а соціальні проблеми відсувалися на другий план. На розв'язання соціальних проблем і підвищення добробуту людей виділялися лише ті ресурси, які залишалися після суто виробничих витрат. Десятиріччя в країні панував примат важкої індустрії.

Звичайно ж, в 70—80-і роки в Донбасі, як і загалом в країні, розроблялися і вживалися різні соціальні заходи, направлені на підвищення життєвого рівня і поліпшення побуту трудящих. На початку 70-х років у всіх виробничих галузях народного господарства були встановлені нові ставки і оклади. Була також збільшена оплата праці окремих категорій працівників чорної і кольорової металургії, вугільної і текстильної промисловості, будівництва, сільського господарства і деяких інших галузей. Мінімальна зарплата збільшилася до 70 крб. Загалом за період з 1965 р. до 1985 р. середньомісячна зарплата робітників і службовців зросла більш ніж вдвіч [1]. Одночасно робилися заходи по збільшенню виплат населенню за рахунок громадських фондів споживання. Велика частина їх йшла на виплату пенсій, допомог і стипендій, отримання безкоштовної освіти, на розвиток охорони здоров'я, культурного і побутового обслуговування. З 1970 р. виплати і пільги, отримані населенням України з громадських фондів споживання, вирости в два рази. У 1985р. середньомісячна грошова зарплата становила 174 крб., а з доданням виплат і пільг з громадських фондів споживання майже 250 крб.[2] Підвищилася заробітна плата жителям Донбасу. У одинадцятій п'ятирічці вона збільшилася на 22 крб. (12,6%) і склала в середньому 196 крб [3].

Поліпшилося пенсійне забезпечення. Були підвищені мінімальні розміри пенсій за віком і з причин втрати годувальника; призначалися пенсії за віком при неповному стажі

роботи жінок, що народили п'ять або більше дітей і що виховували їх до восьмирічного віку, а також матерям інвалідів з дитинства, що досягли віку восьми і більше років. Збільшений з 10 до 20% розмір надбавки до пенсії за віком за безперервний стаж роботи робітникам і службовцям, що проробили на одному підприємстві не менше 25 років. Збільшені пенсії робітникам, службовцям і їх сім'ям, призначені в розмірі до 60 крб. на місяць більше десяти років тому, їх рівень був наближений до розміру пенсій, що встановлювалися працівникам аналогічних професій і кваліфікацій. Проведені інші заходи по поліпшенню пенсійного забезпечення.

Здійснені заходи щодо поліпшення умов життя жінок-матерів і підростаючого покоління, збільшення державної допомоги сім'ям, що мають дітей. Була надана частково оплачувана відпустка для працюючих матерів по догляду за дитиною до досягнення ним віку одного року з одночасним продовженням неоплачуваної відпустки до півтора років і державні одноразові допомоги з нагоди народження дитини. Збільшені були також державні допомоги самотнім матерям, введена додаткова 3-денна оплачувана відпустка працюючим жінкам, що мають двох і більше дітей у віці до 12 років.

Було введено безкоштовне забезпечення підручниками загальноосвітніх шкіл. Встановлені пільги по оплаті путівок в піонерські табори — половина путівок надавалася безкоштовно, а інші — з оплатою 20% вартості. Поліпшені умови утримання вихованців в загальноосвітніх школах-інтернатах, дитячих будинках і інших подібних установах. Звільнені від плати за утримання дітей в школах-інтернатах самотні матері і сім'ї, в яких середній сукупний прибуток на члена сім'ї не перевищував 60 крб. на місяць [4].

У широких масштабах здійснювалося житлово-цивільне будівництво. Так, в Донецькій області з 1976 до 1985 р. за рахунок всіх джерел фінансування було побудовано 367 тис. квартир і будинків. За ці десять років вселилися в нові будинки, а також поліпшили свої житлові умови біля 1,5 млн. чоловік, тобто приблизно кожний третій житель області.

За рахунок коштів держави і колгоспів введені в дію 133 загальноосвітні школи на 103 тис. учнівських місць, дитячих дошкільних установ майже на 71 тис. місць, лікарень на 9,4 тис. ліжок. Були здійснені і ряд інших заходів, направлених на підвищення добробуту людей [5].

Якщо судити за вищенаведеними фактами, то виходить начебто сприятлива картина. Однак в реальному житті ситуація була набагато складнішою. Звичайно, не можна заперечувати все те позитивне, що було зроблено для підвищення добробуту населення.

І дійсно, особливо в кінці 60-х — початку 70-х років спостерігається певне зростання життєвого рівня людей. Однак, з середини 70-х років цей процес загальмувався. Судячи, з показників офіційної статистики люди з кожним роком жили краще і краще, але насправді

відбувалося навпаки.

Заробітна плата росла, але при цьому діяли приховані інфляційні механізми і росли ціни на споживчому ринку. Причому, якщо в 70-і роки підвищувалися ціни, в основному, на продукцію легкої промисловості (побутову техніку, меблі), то в 80-і роки — і на продукти харчування.

Підвищення заробітної плати було номінальним, а не реальним. Зростання зарплати не підкріплялося збільшенням маси товарів, що пропонувалися і послуг. В 1976-1980 рр. питома вага виробництва предметів споживання в загальному об'ємі валової продукції Донецької області становила в середньому 16%, а в Ворошиловградській – 18% [6]. Кількість грошей на руках громадян збільшувалася, але витратити їх було все важче через постійний дефіцит тих або інших товарів широкого попиту. До цього ж велика частина товарів повсякденного попиту була низької якості і не знаходила збуту. Маса вільних, не витрачених на купівлі грошей з кожним роком зростала, частина з яких осідала в ощадних касах, створюючи ілюзію благополуччя. У Донецькій області в 1970 р. внески населення становили 1056 млн. крб., в 1975 р. — 1966 млн. крб., в 1980 р. — 3524 млн. крб., а в 1984 р. — 4596 млн. крб. Тобто за 14 років внески збільшилися в 4,5 разів. У Ворошиловградській області за цей період сума внесків збільшилася в 4,2 рази [7]. Дисбаланс між прибутками і можливістю їх реалізації був однією з основних причин інфляційних процесів, які почали наростати саме в кінці 70-х років, а також однією з основних причин хронічного дефіциту на споживчому ринку. Перманентний дефіцит був характерний буквально для всіх споживчих товарів, що в свою чергу, приводило до зловживань в торгівлі, спекуляції, розвитку «тіньової економіки». У ті роки в побутовій лексиці слово «купити» дуже часто замінювалося словом «дістати». Набуло широкого поширення і стало частиною повсякденного життя багатьох людей таке соціально-економічне явище, як придбання товарів «по знайомству», використовуючи особисті зв'язки. Зростали значущість і ціна людей «корисних», здатних що-небудь дістати і чим-небудь допомогти.

Як і раніше однією з самих гострих проблем соціальної сфери залишалася житлова проблема. Тут, як і загалом в соціальній сфері, переважав залишковий принцип. Через нестачу житла на багатьох промислових підприємствах не вистачало робітників, зберігалася велика плінність кадрів, виробничі потужності підприємств повністю не використовувалися. Повільно йшло переселення людей з бараків, підвалів, аварійних і старих будинків в упорядковані квартири.

Звичайно, житлове будівництво проводилося. Багато які жителі регіону поліпшили своє житло. У порівнянні з попередніми роками був зроблений крок уперед. За 10 років (1976—1985 рр.) тільки в Донецькій області було побудовано 18 млн. м² житла. У

Ворошиловградській області в 70-80-ті роки щорічно будувалося 0,8-1 млн.м² житла [8]. А загалом по країні за 1971—1985 рр. було введено в дію житлових будинків загальною площею понад 1500 млн. м², що дозволило 150 млн. чол. поліпшити свої житлові умови [9].

Цифри, начебто, вражаючі. Однак житла хронічно не вистачало. Черга на отримання житла з кожним роком росла. У 1985 р. в ній стояло понад 230 тис. сімей. При цьому потрібно враховувати, що за «середніми» цифрами часом приховувалася значна поляризація в цьому питанні серед різних верств населення. У містах Донбасу чекали отримання житла десять і більше років тисячі сімей.

Загострення житлової проблеми в Донбасі було викликане не тільки скороченням об'ємів житлового будівництва, але і швидким зростанням міського населення. Якщо в 1951 р. міське населення Донецької області становило 78%, то через десять років — 86%, а до початку 80-х років — 90% [10]. У Ворошиловградській області 87% населення також проживало в містах [11].

Бурхливе реформування нових індустриальних центрів, спроби швидше вирішити житлову проблему відсунули на другий план турботу про архітектурну неповторність міст, про зручність жити в таких містах людям. З'явилось навіть таке поняття, як «типовість». Тому часто буває, приїхавши перший раз в місто, відчуваєш, що вже бував в ньому: знайомі будівлі автовокзалу, універмагу, кінотеатру, не кажучи вже про мікрорайони. Були б ці типові споруди добротними, естетично привабливими і зручними для мешкання. На жаль, це далеко не так.

У 1970 році на сесії ЮНЕСКО Донецьк був названий в числі найкрасивіших і найбільш упорядкованих індустриальних міст світу. Дійсно, тут багато що зроблено для зручності городян. При загальному житловому фонді міста, що складав більше 17 мільйонів квадратних метрів, щорічно будувалося житла 403 тис. квадратних метрів. Середня забезпеченість житлом на кожного дончанина становила 14,7 квадратних метрів.[12]

Цілі міста-мікрорайони вирости буквально на наших очах: Текстильник, Квітковий, Сонячний, Мирний ... Причому радували око самі будинки — акуратні, продумано розташовані. Вони і всередині добре сплановані — просторі прихожі, зручні кухні, лоджії. Але цих будинків мало. До 1986 р. квартирна черга в Донецьку складала біля 70 тис. сімей. Приблизно 16 процентів з них перебували в черзі на кооперативне житло. За темпів будівництва, що існували, з урахуванням зростання черговості, житлова проблема могла бути вирішена, за підрахунками фахівців, через 73 роки. Подібна картина була і в інших містах області. У Горлівській міськраді чекали квартири 18,5 тис. сімей, в Макіївській — 17,6 тис., в Енакієвській — 7 тис., в Червоноармійській — 7,6 тис., в Харцизькій — 7,2 тис., в Сніжнянській, Торезській, Дзержинській міськрадах — по 4 тис., в Шахтарській — 3,5 тис.

сімей. І черга продовжувала рости [13].

Потрібно врахувати ще одну обставину. За існуючими нормами на одного городянина повинно доводитися 18 квадратних метрів загальної квартирної площі. Але в середині 80-х років тільки в Дзержинську, єдиному з шахтарських міст Донецької області, цей рубіж було перейдено. У інших норматив не досягнуто. У Донецьку, наприклад, він становить 14,7 квадратних метрів, в Маріуполі — 14,6, в Макіївці — 15,8, в Горлівці — 17,7, Шахтарську, Красноармійську, Харцизьку і Сніжному — 16,6, Єнакієво і Торезі — 17,9. Однак 18 квадратних метрів було добре для вчорашнього, але недостатньо для сьогоднішнього дня. Вчені встановили, що збільшення житлової площі на одну людину з чотирьох до шести квадратних метрів зменшує хвороби у дітей до року на 10,7 процентів, до п'яти років — на 12,3. Там, де на людину припадало не менше семи—дев'яти квадратних метрів, вдвічі знижується кількість серечно-судинних і нервових захворювань, рідші інфекційні хвороби, в півтори рази частіше народжується друга дитина. Але тільки коли на людину припадало 12—13 квадратних метрів житлової або 20—21 квадратний метр загальної площі, здоров'я дітей до 16 років і людей старших 60 перестає страждати від нестачі житлового простору [14].

Отже, з одного боку тисячні черги на отримання житла, і щоб вони швидше скорочувалися, доводилося будувати те, що подешевше та пошвидше, не звертаючи особливої уваги на архітектуру і зручності. З іншого — природне бажання людей жити в містах, зі своєрідною, не типовою архітектурою, забудовою, що максимально задовольняє соціальні потреби, в упорядкованих квартирах.

Проблема будувати швидко і добре як і раніше залишалася нерозв'язаною. Офіційні статистичні дані середини 80-х років свідчать про те, що значна частина жителів приватного сектора не мали мінімальних зручностей. Як правило, це споруди барачного типу або приватні будинки, розташовані в старих міських зонах. Такого житла досить багато в Торезі, Шахтерську, Єнакієво (забезпеченість водопроводом і каналізацією трохи більше 50%) і особливо в Сніжному і Дзержинську (забезпеченість приблизно 40%).

З'явилися такі райони в свій час поблизу шахт або інших підприємств, багато які з них вже закрилися. Селища ж залишилися, влилися в міські новобудови і продовжують своє власне життя без зручностей. Старі будинки не зносили, вважаючи за краще будувати на міських пустирях або околицях.

Нові житлові масиви, розкидані по околицях, створювали транспортні проблеми, вимагали значних витрат на комунікаційні споруди. Часто нове житло і робота знаходилися далеко один від одного, рвалися звичні зв'язки, що склалися роками з школами, поліклініками, дитячими садами, культурними центрами і багато чим іншим.

Сфера послуг часто не встигала за зростанням мікрорайонів: немає поліклініки, то магазину, то кінотеатру. Транспортна мережа також реагувала на зміну міського життя не відразу. У Шахтарську, наприклад, усього було три кінотеатри, що майже в два рази менше, ніж необхідно за нормативами на число жителів. Причому страждали від цього, як правило, жителі новобудов. У Донецьку також нікуди піти в кіно жителям мікрорайонів-гігантів. У мікрорайоні Текстильник через нестачу шкіл діти займалися іноді в три зміни. У Маріуполі не вистачало 15 тис. квадратних метрів площі в сфері побутового обслуговування. Однак капітальні вкладення в цю сферу постійно знижувалися. Частка інвестицій для розвитку соціальної інфраструктури в цьому місті в дев'ятій п'ятирічці становила 20,2 проценти, в десятій — 19,8, в одинадцятій — 16,2% [15].

Промисловий вигляд Маріуполя визначали декілька великих підприємств. Це, насамперед, металургійний комбінат імені Ілліча, виробничі об'єднання «Азовмаш», «Азовсталь». Перший виділяв на міські потреби для будівництва і розвитку соціальної інфраструктури замість 19 млн. крб. — 12,5 або 66%. Друге підприємство замість 22—23 млн.крб. — тільки 9 або 40%. І це при тому, що в місті бракувало крім вже названих 15 тис. квадратних метрів для підприємств побутового обслуговування ще 24 тис. квадратних метрів торгових площ, 11 тис. місць на підприємствах громадського харчування. Черга на житло становила 29 тис. чоловік, ще 20 тис. сімей необхідно було переселити з санітарно-захисних зон заводів. Для всього цього потрібні кошти, а бюджету міста вистачало лише для покриття самих мінімальних потреб [16].

Житлова проблема — основна в цілому комплексі проблем, пов'язаних з благоустроєм, зручністю, побутом городян. Це і робота транспорту, комунальних служб, і багато що інше, що визначає повсякденні турботи мільйонів людей.

У період, що розглядається однією з найбільш відстаючих залишалася сфера побутового обслуговування населення. Тут особливо відчутно позначалася слабка увага до побутових питань з боку місцевого керівництва. Повільно розширялася і навіть скорочувалася мережа приймальних пунктів служби побуту, майстерень, ательє. У Донецькій області з 1981 р. до 1985 р. число майстерень і ательє скоротилося з 5430 до 5389. Низькою залишалася якість роботи, повільно впроваджувалася спеціалізація виробництва, зберігався значний розрив в рівні побутового обслуговування міського і сільського населення. Особливо слабо сфера послуг була розвинена в невеликих шахтарських містах і сільських районах. У 1976 р., наприклад, в Артемівському, Александрівському, Добропільському, Тельмановському районах об'єм послуг становив всього 5—6 крб. на одного жителя на рік. Загалом же за рівнем послуг на міського жителя Донецька область займала 20-е місце в республіці [17].

У запущеному стані виявилася охорона здоров'я. Ослаблення уваги до питань здоров'я привело до зменшення частки витрат на охорону здоров'я в державному бюджеті, застаріванні матеріально-технічної бази. Якість медичного обслуговування викликала обгрунтовані нарікання населення. Хронічними стали слабке оснащення лікарень і поліклінік новітнім обладнанням, недостача місць для стаціонарного лікування, довгі черги в поліклініках [18]. У Донецькій області в 1970 р. було 358 лікарняних установ, в 1980 р. — 292, в 1985 р. — залишилося 290. За 1980—1985 рр. число лікарняних ліжок збільшилося на 2 тис. По нормах, що існували в той час забезпеченість лікарняними ліжками на 10 тис. жителів становила майже 139 ліжок. У багатьох містах Донбасу ця норма дотримувалася, однак далеко не скрізь. У Донецьку цей показник становив 105 ліжок, в Торезі — 123, Шахтарську — 120, Красноармійську — 128 ліжок на 10 тис. жителів. Погані умови життя, погане медичне обслуговування сприяли підвищенню смертності серед населення. У цьому відношенні в області встановилася стійка динаміка: в 1970 р. на 1 тис. чоловік припадало 7,6 померлих, в 1975 р. — 8,9, а в 1980 р. — 10,7.

Серйозні проблеми існували із забезпеченістю дошкільними установами. Тільки біля 60% бажаючих в Донецьку, Горлівці і Єнакієво могли влаштувати дітей в ясла і садки. А в Макіївці і того менше — 53,3%. Більше 90% жінок були зайняті в суспільному виробництві, тому мало хто з них виховував дітей вдома після відпустки, що надається по догляду за дитиною. Тому віддати малюка в ясла або сад для багатьох сімей, особливо молодих, ставало важковирішуваною проблемою.

З кожним роком все в більшій мірі відчувався дефіцит високоякісних товарів як промислових, так і продовольчих. Особливо неблагополучними в цьому відношенні були невеликі міста, робітничі селища. Через те, що в малих містах, віддалених районах, особливо сільських, був набагато менший вибір товарів, навіть елементарних, в суботні дні безліч покупців приїжджали за покупками в обласні центри. На такі поїздки і покупки витрачалося безліч часу, і незручностей це створювало немало: черги біля прилавків, транспорт переобтяжений. Точно так само жителі Донбасу за покупками їздили в Москву, Ленінград, Київ. Наприклад, в 1985 році в Шахтарську купівельний фонд населення становив 166,2 млн. крб., а купівля населенням товарів — 117,6 млн. крб. Отже, на 48,6 млн. крб. людям чогось треба було купити. Ось вони і відправлялися за обновками у великі центри або зовсім не витрачали ці гроші [19].

Якщо оцінювати торгівлю по такому показнику, як товарообіг на душу населення, то виявиться, що на одного дончанина продавалося товарів в півтора рази більше, ніж на жителя Харцизька. Причому 40% всього товарообігу в Донецьку припадало на продовольство, в Дзержинську — 56,3, в Шахтарську — 57,8%. Подібне становище було і в

Ворошиловградській області [20].

Все в більшій мірі загострювалася екологічна ситуація в регіоні. Донбас, як і раніше був сировинною базою для всієї країни, перетворився в регіон екологічної катастрофи. Однак центральне і республіканське керівництво продовжувало нарощувати тут хімічне, металургійне і інше шкідливе виробництво, що отруювало навколишнє середовище.

У Донбасі одну з «лідуючих» позицій за рівнем викидів шкідливих речовин в атмосферу займав Маріуполь. Щорічно викидалося біля 800 тис. тонн шкідливих речовин. Неважко підрахувати, що в добу на кожного жителя міста припадало 4 кілограми пилу і газу.

Загальна загазованість Маріуполя і забруднення рік Кальчик і Кальміус в значній мірі визначалися викидами комбінатів імені Ілліча, «Азовсталь». Причому екологічні проблеми, виникаючі внаслідок діяльності заводів, часто були наслідком неузгоджених дій міністерств і відомств. На підприємствах вважали, що працівники Держплану, Держбуду, Мінчормету, Держкомгідромету і Держкомприроди разом з Прокуратурою СРСР повинні чіткіше планувати і серйозніше питати за виконання завдань з охорони природи.

Комбінату імені Ілліча треба було вкласти більше 200 мільйонів крб. на будівництво газо- і водоочисних споруд. Коштів таких не було, а реконструкція що проводилася за рахунок власних ресурсів недостатня. А від міжвідомчих непогоджень розв'язання екологічної проблеми не поліпшувалося.

Складною ставала ситуація із забрудненням акваторії Азовського моря. Все це викликало необхідність вживати урядові заходів з охорони басейну Азовського моря, обмежити, а потім і припинити промисловий вилов риби. Адже ще зовсім недавно море було самим багатим по запасах риби в світі. Мілководне, добре прогрівається сонцем, з малосоленою водою, з піщаними зручними пляжами Азовське море може бути прекрасним оздоровчим місцем для жителів не тільки Донбасу, але і всієї України. Влітку сюди приїжджають сотні тисяч людей з інших регіонів і країн. І замість того, щоб берегти це прекрасне морське узбережжя, розвивати тут індустрію здоров'я і відпочинку, з кожним роком його все більше погіршують.

Через тиснучі багато років пріоритети в економічному і соціальному розвитку, суспільство безрозсудно розпоряджалося природними багатствами, за тимчасовою вигодою не бачило перспективу, що і привело до таких ускладнень в екологічній ситуації.

У містах Донбасу ця проблема зумовлена високою насиченістю промислових підприємств, передусім вугільних, металургійних, хімічних. Старе обладнання і технології з одного боку і відсутність надійних захисних засобів, фільтрів, очисних споруд з іншого були основними «постачальниками» шкідливих речовин в атмосферу і водоймища. Це, передусім, окис вуглеводу і азоту. Окис азоту, наприклад, вступаючи в реакцію в атмосфері з парами

води, переходить в розчинні з'єднання і у вигляді азотної кислоти потрапляє в організм. У результаті різко зростає небезпека захворювання верхніх дихальних шляхів і легень. При наявності в атмосфері окису вуглецю, як його ще називають, чадного газу, знижується опірність організму до різних несприятливих чинників зовнішнього середовища. Частішають захворювання загального характеру — легеневі, серцево-судинні, з'являються втома, нездужання, підвищується дратівливість.

Основні джерела забруднення — промислові підприємства, шахти. Наприклад, від одного порідного відвала, що горить в атмосферу попадає в рік понад 760 т газів, серед яких більше 70% становить окис вуглецю. Значну частку в забрудненні навколишнього середовища, майже порівняну з промисловими підприємствами, вносили автомобілі. У відпрацьованих газах більше за сотню різних шкідливих речовин, аж до канцерогенних.

Криза в соціальній сфері торкалася інтересів більшості людей, викликаючи у них незадоволення і невдоволення. Незважаючи на інтенсивну офіційну пропаганду «радянського способу життя», вже в 60—70-і роки суспільство, особливо молодь, починають орієнтуватися на споживчі стандарти, «споживче суспільство». До часу проголошення «епохи розвиненого соціалізму» в країні відбувалося становлення нового типу особистості з іншими, ніж раніше потребами і життєвими стандартами, з іншою ієрархією цінностей. На зміну «спартанському» типу з потребами «вигнанця», з чітким розподілом людей на своїх і чужих, людині-гвинтику приходить людина, потребує цілого світу речей, цінностей сім'ї, матеріальних благ. Потреби нового соціального типу особистості в автомобілях, дачах, електроніці, модних речах, об'єктивно виникаючі внаслідок суспільного виробництва, що ускладнюється, переходу від комуналок до окремих квартир, «демонстраційному ефекту» західних споживчих стандартів, ні за масштабами середньої зарплати радянської людини, ні за виробничими можливостями планової, бюрократизованої і милітаризованої економіки не могли бути в ті роки задоволені. Радянська модель господарювання, позбавлена гнучкості і внутрішніх імпульсів саморозвитку не могла забезпечити в нових умовах високу ефективність і соціальну спрямованість економіки.

Разом з тим в політиці керівництва країни і місцевої влади з'явилася яскраво виражена глухота до соціальних потреб людей. Не були реалізовані в повній мірі навіть ті незначні економічні можливості, які мала в своєму розпорядженні країна в підвищенні добробуту народу, розв'язанні насущних, життєво важливих проблем людей. Все це викликало невдоволення серед народу, створювався ґрунт для серйозних соціальних конфліктів.

Резюме

Рассматриваются проблемы развития социальной сферы Донбасса в 70-80-е годы XX века. Проанализированы такие факторы углубления кризиса, как нехватка жилья, неразвитость сферы услуг, ухудшение экологической ситуации.

Summary

In this article examine problems of development of social sphere of Donbass at 70-80 years of XX century. Such factors of a deepening of crisis, as shortage of habitation, backwardness of sphere of services, deterioration of an economic situation are analysed.

Література:

1. Народное хозяйство Украинской ССР в 1985 году. Статистический сборник. – К., 1986. – С. 257.
2. Там же.
3. Держархів Донецької області, ф. Р-29, оп.2, спр.4563, арк. 40.
4. Народное хозяйство Украинской ССР в 1985 году. Статистический сборник. – К., 1986. – С. 258.
5. Донецкая область в десятой пятилетке. Стат. сборник. – Донецк, 1980. – С.102; Донецкая область в одиннадцатой пятилетке. Стат. сборник. – Донецк, 1985. – С.160.
6. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф.582, оп.2, спр.1660, арк.30.
7. Народное хозяйство Ворошиловградской области. Юбилейный стат. сборник. – Ворошиловоград, 1987. – С. 245.
8. Народное хозяйство Ворошиловградской области. Юбилейный стат. сборник. – Ворошиловоград, 1987. – С. 287.
9. Народное хозяйство СССР в 1995г. Статистический ежегодник. – М., 1986. – С.420, 426.
10. Народное хозяйство Донецкой области. Стат. сборник. – Донецк, 1981. – С.4.
11. Народное хозяйство Украинской ССР в 1985 году. Статистический ежегодник. – К., 1986. – С.6.

12. Держархів Донецької області, ф. Р-2794, оп.2, спр. 3418, арк. 4, 50. Социально-экономическое развитие Донецкой области за 1986-1990 годы. Стат. сборник. – Донецк, 1991 – С.72.
13. Просуленко А.А. Человек и город. Социально-экономическое развитие городов Донецкой области. – Донецк, 1990. – С.46-47.
14. Там же. – С.47.
15. Там же. – С.52.
16. Там же. – С.53.
17. Держархів Донецької області, ф. Р-2794, оп.2, спр.3418, арк.44.
18. Держархів Донецької області, ф. Р-2794, оп.2, спр. 3418, арк.154.
19. Держархів Луганської області, ф. 1779, оп.2, спр. 3667, арк. 94.
20. Держархів Луганської області, ф. 1779, оп.2, спр. 5628, арк.129.